

УДК 792.071.2.027Верх:378.09(477–25)

ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА ВЕРХАЦЬКОГО В КИЇВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ІНСТИТУТІ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ІМЕНІ І. К. КАРПЕНКА-КАРОГО

Олександр Безручко

У статті досліджено завершальний етап педагогічної діяльності видатного українського режисера, театрознавця, патріарха української театральної педагогіки, режисера-лаборанта, секретаря режисерського штабу театру «Березіль» Леся Курбаса професора Михайла Верхацького в останній акторсько-режисерській майстерні в Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого.

Ключові слова: Михайло Верхацький, Микола Мерзлікин, Віктор Кісін, Василь Вітер, Київський державний інститут театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого, майстерня.

В статье исследован завершающий этап педагогической деятельности выдающегося украинского режиссера, театроведа, патриарха украинской театральной педагогики, режиссера-лаборанта, секретаря режиссерского штаба театра «Березиль» Леся Курбаса профессора Михаила Верхацкого в последней актерско-режиссерской мастерской в Киевском государственном институте театрального искусства имени И. К. Карпенко-Карого.

Ключевые слова: Михаил Верхацкий, Николай Мерзликин, Виктор Кисин, Василий Ветер, Киевский государственный институт театрального искусства имени И. К. Карпенко-Карого, мастерская.

The final stage of pedagogical activities of the prominent Ukrainian stage-director, drama studier, dean of Ukrainian theatrical pedagogics, stage-director-laboratorian, secretary of the *Berezo!* producer company by L. Kurbas, professor Mykhailo Verkhatskyi in the last actor-stage-director studio at I. Karpenko-Karyi Kyiv State Institute of Dramatic Art is investigated in the article.

Keywords: Mykhailo Verkhatskyi, Mykola Merzlikin, Viktor Kisin, Vasyl Viter, I. Karpenko-Karyi Kyiv State Institute of Dramatic Art, studio.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою вивчення творчої і педагогічної діяльності провідних українських митців, які з певних причин опинилися поза зоною уваги вітчизняних мистецтвознавців.

Проблема, якій присвячується стаття, полягає в тому, що українськими театро- та кінознавцями недостатньо досліджена виховна парадигма українського режисера, патріарха української театральної педагогіки, режисера-лаборанта, секретаря режисерського штабу театру «Березіль» Леся Курбаса професора Київського державного інституту театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого Михайла Полієвковича Верхацького (17 травня 1904 р., с. Заруднівське Лохвицького повіту кол. Полтавської губернії – 16 лютого 1973 р., м. Київ). Серед публікацій на цю тематику можна назвати статті та книжки М. Лабінського [13], В. Вітра [7], Л. Наумової [14], О. Безручка [1; 2] та ін.

Мета дослідження: проаналізувати діяльність останньої акторсько-режисерської майстерні М. Верхацького в Київському дер-

жавному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого.

Наукові завдання статті: дослідити педагогічну діяльність в останній акторсько-режисерській майстерні в Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого колишнього «Березолівця», режисера-лаборанта, секретаря режисерського штабу театру «Березіль» М. Верхацького; назвати причини, унаслідок яких він вигнав після першого семестру третину учнів першого курсу; проаналізувати специфіку залучення до роботи в акторсько-режисерській майстерні колишніх студентів М. Мерзлікіна та В. Кісіна; розповісти про творчі здобутків учнів майстра.

Випустивши одних театральних акторів і режисерів, М. Верхацький відразу набрав нові майстерні в Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого, виплекавши цілу плеяду видатних українських акторів і режисерів театру, кіно й телебачення. За вагомі здобутки в мистецькій педагогіці він заслужено отримав звання професора.

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МИХАЙЛА ВЕРХАЦЬКОГО...

Михайло Верхацький, як і його вчитель Лесь Курбас, залучав своїх учнів до педагогічної діяльності. Саме тому через п'ять років після отримання диплому М. Мерзлікін став другим педагогом у майстерні режисера: «Професор Верхацький набрав курс як художній керівник, а його недавній студент Мерзлікін працював другим педагогом» [6, с. 10].

М. Верхацький високо цінував своїх учнів, зокрема наголошував: «Якщо є в Україні справжній режисер, то це Микола Мерзлікін» [3]. Студентам-першокурсникам майстерні М. Верхацького, де М. Мерзлікін працював другим педагогом, було цікаво побачити вистави майстрів. Свої враження від вистави «Сто тисяч» у Київському театрі юного глядача (далі – ТЮГ), поставленої останнім, описав Василь Вітер, який побував на ній разом з однокурсником Анатолієм Фурманчуком: «Після вистави, яка справила на мене неймовірне враження і лишилася в пам'яті на все життя, я підійшов до Миколи Івановича і на своє здивування нічого не зміг йому сказати. Ні слів вдячності, ні критики. Хоча, яка там критика у студента-першокурсника! Потім багато роздумував і ніяк не міг пояснити собі, що так вплинуло на мою уяву, що так довго не відпускало мої думки. Значно пізніше я зрозумів і зміг назвати цю подію – це було оте знамените курбасівське перетворення» [6, с. 10].

Знаходити власний шлях у творчості студентам своєї майстерні допомагав художній керівник курсу М. Верхацький. Його педагогічний стиль викладання, за словами учня однієї з попередніх майстерень Миколи Мартона, був батьківським: «Ніжна, м'яка, дивовижна людина, що любила студентів як рідних дітей» [9]. Недарма поза очі вони ласкаво називали вчителя «дідом», який піклувався про своїх дітей та онуків: «Ніколи, аналізуючи якусь студентську роботу, він нікого не принижував, не ламав або силував. Радше його лекції були схожі на “бесіди-розмірковування – про героя, події або дії, завдання та конфлікти”» [11, с. 200].

Утім, учням М. Верхацького набору 1968 року запам'ятався один жорсткий, однак украй необхідний урок, який мав місце на першому курсі. До цієї майстерні потрапило

шістнадцять майбутніх акторів і п'ять режисерів. Проте після першого семестру було відраховано чверть курсу (двох «актрис» і трьох «режисерів»), що спричинило нерозуміння цього кроку метра ні викладачами, ні студентами театрального вишу.

Колишній учень майстерні В. Вітер зрозумів мотиви вчинку свого вчителя лише тоді, коли сам почав виховувати підрастаюче покоління: «М. Верхацький побачив, що ці прекрасні молоді люди помилились у виборі професії. І те, що вони показували на вступних іспитах, було максимумом їхніх можливостей, до яких вони потім так ні разу і не дотягувалися. Він же, відрахувавши їх з курсу, зекономив час цим людям для того, щоб вони могли реалізувати свій талант і здібності в інших професіях, не поповнюючи ряди дипломованих “невизнаних” геніїв. А човен поплив далі. Відразу якоюсь дружнішою стала наполегливими стали ми – її члени» [7, с. 316].

Ерудитією і любов'ю до мистецтва вчитель запалював і надихав своїх учнів, які у вільний час мандрували республіками СРСР, аби подивитися вистави найкращих радянських театрів. До викладання в цій майстерні М. Верхацький, продовжуючи традиції Леся Курбаса, залучив другими педагогами своїх студентів: «Верхацький і викладачі його школи Микола Мерзлікін та Віктор Кісін навчили нас полюбити акторську і режисерську працю як процес. Наука, що не засушує процес пізнання матеріалу, а надихає» [7, с. 317].

На початку другого курсу М. Верхацький, як згадував В. Вітер, увів до педагогічного складу майстерні ще одного свого учня, який щойно закінчив під його керівництвом аспірантуру, – Віктора Кісіна: «Зізнаюся: ми не відразу прийняли Віктора Борисовича як свого. Трохи заспокоювало, що В. Кісін – теж учень Верхацького. Але курс фактично розділився на два табори – ті, які прийняли Кісіна, і ті, які тримали його на відстані. Я належав до останніх» [4, с. 31].

Як досвідчений педагог М. Верхацький відчув, що частина курсу не сприймає нового викладача, і ситуація з часом лише погіршується, а тому придумав вихід із цієї ситуації: «Курс розділили на невеличкі групки по

ІСТОРИЯ

два-три студенти. Ми якраз тоді працювали над уривками із драматичних творів. По-трапили ми з Володею Нечипоренком до Віктора Борисовича <...> “Ну, все, – подумав я, – моя акторська кар’єра скінчилася”. Та завершився цей чотиримісячний період хепі-ендом. Ми пізнали дуже цікаве життя персонажів, яких грали (то був уривок із п’єси О. Штейна “Океан”). Оскільки наші герої були військовими моряками, то ми ходили вивчати життя морських курсантів. Майже щоденні репетиції, хоч і були довгими, не видавалися такими. І завжди закінчувались на тому місці, коли вдавалося чогось досягнути. Пізніше я дізнався, що це один із методологічних прийомів Віктора Борисовича – закінчувати репетицію тоді, коли виконавці досягають позитивного результату. Я відкрив нового учителя. Думаю, не тільки я, а майже весь курс» [4, с. 31].

М. Верхацький підтримував своїх учнів у всіх їхніх починаннях – творчості, педагогіці, навіть якщо в них, окрім вчителя, ніхто не вірив. Так трапилось з мистецько-наставницькою діяльністю В. Кісіна, який у цій майстерні вирішив поставити «Матінку Кураж та її дітей» Бертольда Брехта не за системою К. Станіславського: «Віктор Борисович розумів, що методи Станіславського тут не підходять. І він почав вживляти в нас, студентів, любов до абсолютно нової системи репетицій. До певної міри то був виклик традиціям, які панували в нашому театральному інституті. Все опиралося цим новаціям, кожне засідання кафедри проходило довго і напружено, майже щоразу ставилось питання про відповідність нашого викладача тій посаді, яку він обіймає. Тільки авторитет М. Верхацького щоразу рятував ситуацію» [4, с. 31].

Видатний режисер вірив своєму учню В. Кісіну й допомагав йому досягнути мети, незважаючи на всі труднощі: «У нас мало що виходило із того, чого прагнув наш викладач, але ми йому вірили і віддавали все, що в нас було – свою любов і свій час. Поступово репетиції, помножені на захоплення, зробили свою справу. Ми вхопили тему, засвоїли новий стиль – глибоке проживання в характері персонажів і швидкий, немов відчужений вихід із нього. І невдовзі ми відчули, що в інституті у нас з’явилося чимало друзів і прихиль-

ників. А найголовніше – те, що характерне для В. Кісіна – це уміння використати обставини (саме ці студенти, у цьому інституті) і поєднати їх зі специфічним простором драматургії видовища (суспільне очікування теми і її вирішення саме таким естетично-емоційним способом)» [4, с. 31].

Проте найголовніше, що вдалося В. Кісіну у майстерні, це, за образним висловом В. Вітра, «стати одним цілим»: «Коли ж почалися репетиції п’єси Бертольда Брехта “Матінка Кураж та її діти” і ми зрозуміли, що це наша дипломна вистава, тоді курс і викладач-режисер стали одним цілим. Ми жили життям п’єси і своїх персонажів майже два роки. Ми любили цю виставу, любив її і глядач Києва. Про неї в університеті згадують і донині» [4, с. 31].

М. Верхацький, як згадували його учні, викладав виключно українською, що було для них стимулом для вивчення рідної мови: «Всім хотілося бути професіоналами в майбутньому, і, пересилюючи власну мовну убогість, поповнюючи словниковий запас, ми намагалися в усьому наслідувати свого професора» [11, с. 200].

Так схарактеризував виховну парадигму М. Верхацького один з його студентів: «Він учив нас не тільки і не стільки майстерності актора, скільки вчив майстерності життя. Бачити життя, чути його ритми. Вдивлятися у себе, вслуховуватись у власні відчуття. І все життя вчитися» [12, с. 216].

Школа М. Верхацького, на думку М. Кочур, полягала в умінні не нав’язувати власні смаки, а підказувати шляхи до «відкриття» акторів, художників, поетів, письменників: «Наприклад, на Хрещатику на початку 60-х років відкрився новий магазин іноземної книги “Дружба”. М. Верхацький приходив вранці на лекцію з тільки-но купленою книжкою, і ми або читали нові вірші молодих поетів, або розглядали дивовижні ілюстрації західних чи сучасних художників. Після цього ми всі дружно бігли до магазину й намагалися придбати книжку, звичайно, якщо вистачало коштів. Так у нас почали з’являтися домашні бібліотеки й виникав потяг заходити до книгарень, шукати новинки» [11, с. 200–201].

М. Верхацький був учителем багатьох українських діячів театру і кіно, до яких ста-

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МИХАЙЛА ВЕРХАЦЬКОГО...

вився, немов до власних дітей. Любов майстра відчували всі студенти і тим самим відповідали своєму «дїду», як його часто називали: «Його любили всі без винятку і він платив людям тим же. Згадуючи його, усі ми, його учні, його діти, скажемо про нього одне й те ж, але різними словами. У моїй пам'яті він залишився м'яким, добрим у найвищому розумінні слова, інтелігентним чоловіком. І що дуже важливо – високоосвіченим. Невисокий на зріст, з дивовижно чистими голубими очима, обрамленими рудими віями, весь у ластовинні, без шевелюри на голові. Від нього йшло тепле проміння, як від весняного сонця. Поряд з ним було дуже затишно, спокійно і ти впевнено почував себе» [12, с. 216–217].

Серед випускників майстерні М. Верхацького 1972 року – актор, народний артист України В. Нечипоренко; кінорежисер, актор і педагог В. Вітер; український і російський актор театру й кіно, заслужений артист УРСР, заслужений артист Російської Федерації О. Парра; актори М. Горносталь, А. Фурманчук та ін.

Відомий український кінорежисер-педагог В. Вітер після закінчення 1972 року акторської майстерні М. Верхацького, попрацювавши актором у Житомирському українському драматичному театрі, Київському ТЮГу, на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка, вирішив стати режисером і в 1976 році пішов навчатися до майстерні В. Кісіна. Василь Вітер згадував: «Ми знали, що це перший в історії, перший по-справжньому курс режисерів телебачення. Хоч не було тоді навіть такої професії, навіть номера не було. Вадим Львович вів старший курс» [5].

Мається на увазі, що учень В. Довбищенка і М. Верхацького, ушлявлений український режисер театру і телебачення, кінопедагог Вадим Львович Чубасов 1975 року вперше в СРСР набрав курс режисерів телебачення. Василь Вітер пройшов чудову школу Віктора Кісіна, у якій прослідковується коріння виховання Михайла Верхацького та Леся Курбаса.

Після закінчення в 1981 році майстерні В. Кісіна В. Вітер на «Укртелефільмі» зняв документальні та ігрові стрічки «В лузі на старому дивані» (1981), «Кларнети ніжнос-

ті» (1982), «Диктатура» (1985), «Захисту не потребує» (1987), «Підземні води» (1988), «Іван Миколайчук. Тризна» (1990), «Глибокий колодязь» (1990, співавтор сценарію), «Далі польоту стріли» (1991, т/ф, 2 серії, співавтор сценарію; як актор виконав роль Григорія), «Херсон – місто на Дніпрі» (1992), «Гілея» (1993) та ін.

У телесеріалі «Сад Гетсиманський» (1993, реж. Р. Синько) він виконав роль Чумака старшого. Очолівши 1994 року студію телевізійних фільмів «ВІАТЕЛ», створив стрічки «Марічка Ясиновська» (1996), «Поліфонія. Відродження філармонії» (1997), «Дзвіниця» (1998), «Хмельницький. Час перемін» (1999), «Краса України – Поділля, Хмельниччина» (1999), «Собор» (2000, приз міжнародного кінофестивалю, Карлові Вари, Чехія). «Успенський собор» (2001) та «Михайлівський Золотоверхий» (2002) стали першими в Україні документальними стрічками, знятими у форматі «ДОЛБІ».

В. Вітер виховує молодих митців екрану, нині він – директор Інституту екранних мистецтв Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. Зазначимо, що у фахових виданнях із мистецтвознавства («Кіно-Театр», «Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого» тощо) він оприлюднив спогади про своїх учителів та колег: М. Верхацького («Педагогічна майстерність М. Верхацького: режисерський аспект» [7]), М. Мерзлікіна («Микола Мерзлікін: пошук досконалості» [6]), В. Кісіна («Віктор Кісін: на шляху до видовища» [4]), В. Чубасова («Яким він був насправді, не знає ніхто» [5; 8]) та ін.

Український актор Михайло Горносталь після закінчення в 1972 році майстерні М. Верхацького працює в Одесі. Можна відзначити його ролі в кінофільмах: Левко («Р.В.Р.», 1977), Береговський («Від Бугу до Вісли», 1980), Мартем'ян («Сто радощів або Книга великих відкриттів», 1982), Вовк («Провал операції "Велика Ведмедия"», 1983), Вишгородський («Данило, князь Галицький», 1987), а також у стрічках «Втеча з в'язниці» (1976), «Секретний ешелон» (1993) та ін.

Український актор, народний артист України Володимир Нечипоренко після за-

ІСТОРИЯ

кінчення в 1972 році навчання в майстерні М. Верхацького в Київському державному інституті театрального мистецтва чотири роки працював актором Київського ТЮГу, де зіграв ролі Павла Корчагіна («Драматична пісня» Ровенських, Ангарова), Ігоря Лосева («Дівчинка і квітець» Т. Ян), Михайла Капустіна («Я завжди посміхаюсь» Я. Сегеля), Павла («Планета надій» О. Коломійця), Левка Тайзера («Весняна мадонна» Тендрякова). У 1976 році В. Нечипоренко став актором Київського академічного драматичного театру імені Івана Франка, де зіграв багато ролей, серед яких: Льюнок («Тип» М. Зарудного), Андрій («Обочина» М. Зарудного), Христофоров («Біля підніжжя Вітоші» П. Яврова), Стомат Стоматов («Мата Хара» П. Йорданова), Михайло Гурман («Украдене щастя» І. Франка), Дем'ян Суденко («Конопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка), Ернесо Ром («Кар'єра Артура Уї» Б. Брехта), Оберон («Сон літньої ночі» В. Шекспіра), Сава Чалий (однойменний твір І. Карпенка-Карого), Дон Алонсо де Луна («З коханням не жартують» П. Кальдерона), Диявол – батько Мерліна («Мерлін» Т. Дорста), Іван («Вогняний змії» Л. Янковської), граф Кент («Король Лір» В. Шекспіра), Менестрель («Біла ворона» Ю. Рибчинського). В. Нечипоренко знявся у таких фільмах: «Лаври» (1972), «Весільна подорож» (1973), «Будні карного розшуку» (1973), «Поїзд надзвичайного призначення» (1980), «Дрібниці життя» (1980, телестрічка), «Ленін в вогняному кільці» (1993). Як і його вчитель М. Верхацький, В. Нечипоренко передавав набуті знання молодим митцям: був художнім керівником курсу дикторів і ведучих у Київському національному університеті культури і мистецтва.

Крім виховання молодих акторів та режисерів, М. Верхацький працював в Українському театральному товаристві як заступник голови президії з творчих питань, а також вів громадську роботу у формі лекцій, консультацій. Поставив у театрах понад 25 п'єс, серед яких: «Безталанна» (1935), «Камінний гість» (1958), «Маклена Граса» (1963), як актор брав участь у багатьох виставах протягом 1930–1945 років.

М. Верхацький був учителем багатьох українських діячів театру й кіно, до яких ста-

вився як до власних дітей: «Ми всі, весь його курс, вважали себе його дітьми. І кожен міг сказати: я його улюблений учень. Щоб кожен студент відчув це, треба володіти величезним педагогічним талантом» [12, с. 217].

Віктор Кісін зазначав, що надзвичайно важливою була саме виховна діяльність М. Верхацького, який «залишив після себе когорту учнів, яким передав дух Курбаса. Вони посіли провідне місце в театральному житті України, у кількох театрах Росії, їх легко впізнати за спільною рисою – тягіння до образного театру, театру пристрастей і потрясінь. Святкуючи у 1994 році 90-річчя М. Верхацького, ми порахували, що серед його учнів десять народних артистів України та Росії, два професори, більше десяти заслужених артистів і заслужених діячів мистецтва. Це прямі учні, а скільки є акторів, театрознавців, педагогів, які вважають, що саме Верхацький вказав їм справжню дорогу до творчості» [10, с. 186].

Отже, завдяки режисерсько-акторським майстерням М. Верхацького у КДІТМ імені І. К. Карпенка-Карого сформувалася традиція навчання, яка керувалася методикою Леся Курбаса. Її носіями та продовжувачами стали В. Кісін, В. Чубасов, Р. Єфименко, Ф. Соболев, М. Мерзлікін, В. Вітер, В. Нечипоренко – авангард української школи екранних мистецтв.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що поставлені наукові завдання виконані: досліджено педагогічну діяльність в останній акторсько-режисерській майстерні у Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого колишнього «березолівця», режисера-лаборанта, секретаря режисерського штабу театру «Березіль» Леся Курбаса Михайла Верхацького; наведено причини, унаслідок яких педагог вигнав після першого семестру першого курсу третину учнів; проаналізовано специфіку залучення до роботи в акторсько-режисерській майстерні колишніх студентів М. Мерзлікіна та В. Кісіна; розказано про творчі здобутки учнів М. Верхацького.

Тим не менш, **перспективи** наукових розвідок залишаються великими, оскільки малодослідженою є творча та педагогічна діяльність М. Верхацького в Узбекистані.

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ЕТАП ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МИХАЙЛА ВЕРХАЦЬКОГО...

Джерела та література

1. *Безручко О. В.* Українські кінематографісти, педагоги: відновлені сторінки життя. Монографія / О. В. Безручко. – Київ, 2015. – Т. 5 [М. П. Верхацький]. – 226 с.
2. *Безручко О.* Перші київські учні М. П. Верхацького / О. В. Безручко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр. ; Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. – Київ, 2015. – Вип. 16. – С. 192–197.
3. *Верхацький П.* Історія покоління сім'ї Верхацьких / Павло Верхацький // Михайло Верхацький. 100 / упоряд. М. Лабінський. – Київ : Проза, 2004. – С. 17.
4. *Вітер В.* Віктор Кісін: на шляху до видовища / Василь Вітер // Кіно-Театр. – 2011. – № 2. – С. 30–34.
5. *Вітер В.* Інтерв'ю 2 лютого 2011 р. / Василь Вітер. – Приватний архів С. Г. Порожньої.
6. *Вітер В.* Микола Мерзлікін: пошук досконалості / Василь Вітер // Кіно-Театр. – 2011. – № 1. – С. 9–14.
7. *Вітер В.* Педагогічна майстерність М. Верхацького: режисерський аспект / Василь Вітер // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр. / Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. – Київ, 2010. – Вип. 7. – С. 312–324.
8. *Вітер В.* Яким він був насправді, не знає ніхто... / Василь Вітер // Чубасов: режисер, науковець, педагог : колективна монографія / Київ. міжнар. ун-т, Ін-т телебачення, кіно і театру, каф. кіно-, телемистец. ; наук. ред.: О. В. Безручко, О. В. Щербатюк. – Київ : КиМУ, 2014 – Т. 1 : Архів. Пам'ять. Розвідки [Вадим Чубасов] / [упоряд. Т. В. Щербатюк]. – С. 103–106.
9. *Гусев А.* Актерская работа бесконечна [Електронний ресурс] / Алексей Викторович Гусев // Империя драмы (Санкт-Петербург). – 2009. – № 25. – Апрель. – Режим доступа : http://www.alexandrinsky.ru/magazine/rubrics/rubrics_257.html.
10. *Кісін В.* Кілька необов'язкових штрихів до портретів Леся Курбаса та його учня Михайла Верхацького / Віктор Кісін // Михайло Верхацький. 100 / упоряд. М. Лабінський. – Київ : Проза, 2004. – С. 182–190.
11. *Кочур (Форманюк) М.* Мозаїка спогадів / Марія Кочур (Форманюк) // Михайло Верхацький. 100 / упоряд. М. Лабінський. – Київ : Проза, 2004. – С. 199–201.
12. *Мартон М.* Незабутній учитель / Микола Мартон // Михайло Верхацький. 100 / упоряд. М. Лабінський. – Київ : Проза, 2004. – С. 216–218.
13. *Михайло Верхацький.* 100 / упоряд. М. Лабінський. – Київ : Проза, 2004. – 240 с.
14. *Наумова Л.* Про моїх учителів / Л. М. Наумова // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр. ; Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. – Київ, 2011. – Вип. 9. – С. 254–263.

SUMMARY

The final stage of pedagogical activities of the prominent Ukrainian stage-director, drama studier, dean of Ukrainian theatrical pedagogics, stage-director-laboratorian, secretary of the *Berezol* producer company by L. Kurbas, professor Mykhailo Poliyevktovych Verkhatskyi in the last actor-stage-director studio at I. Karpenko-Karyi Kyiv State Institute of Dramatic Art is investigated in the given article.

Having graduate one group of theatre actors and stage-directors, M. Verkhatskiy at once makes up new studios at I. Karpenko-Karyi Kyiv State Institute of Dramatic Art. He has fostered the whole brilliant group of eminent Ukrainian actors and theatre, cinema, television producers. Mykhailo Verkhatskyi has got a professor rank for significant achievements in artistic pedagogics deservedly.

Besides teaching of young actors and producers, M. Verkhatskyi has worked in Ukrainian Theatre Society as a deputy of the presidium head in creative questions and also has social work as lectures and consultations. As stage-director he has produced over 25 performances in the theatres, among them there are *Unlucky* (1935), *Stone Guest* (1958), *Maklena Hrasa* (1963). Mykhailo Verkhatskyi has taken part in many performances during 1930–1945 as an actor.

Art school of Mykhailo Verkhatskyi, in opinion of Mariya Kochur, has taught the ability not to obtrude own tastes, but to prompt the ways to creative discovery of the actors, artists, poets, writers.

Among the student of the last studio of Mykhailo Verkhatskyi in 1972 there are: actor, People's Artist of Ukraine V. M. Nechyporenko; film director, actor and teacher V. P. Viter; Ukrainian and Russian actor of theatre and cinema, Honoured Artist of USSR, Honoured Artist of the Russian Federation O. V. Parra; actor M. M. Hornostal, A. Furmanchuk and others.

Keywords: Mykhailo Verkhatskyi, Mykola Merzlikin, Viktor Kisin, Vasyl Viter, I. Karpenko-Karyi Kyiv State Institute of Dramatic Art, workshop.